

ENTROPIA I STRZAŁKA CZASU

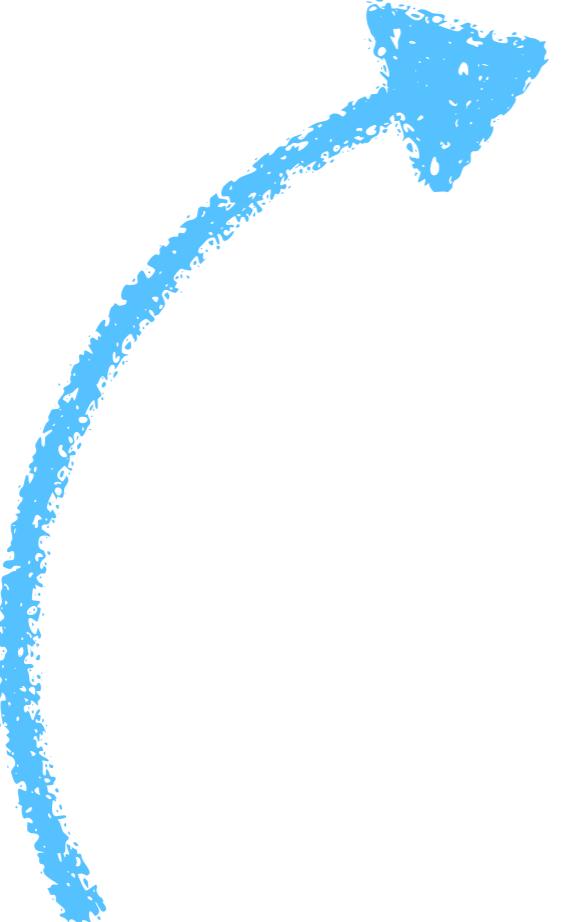
Andrzej Hryczuk

University of Oslo

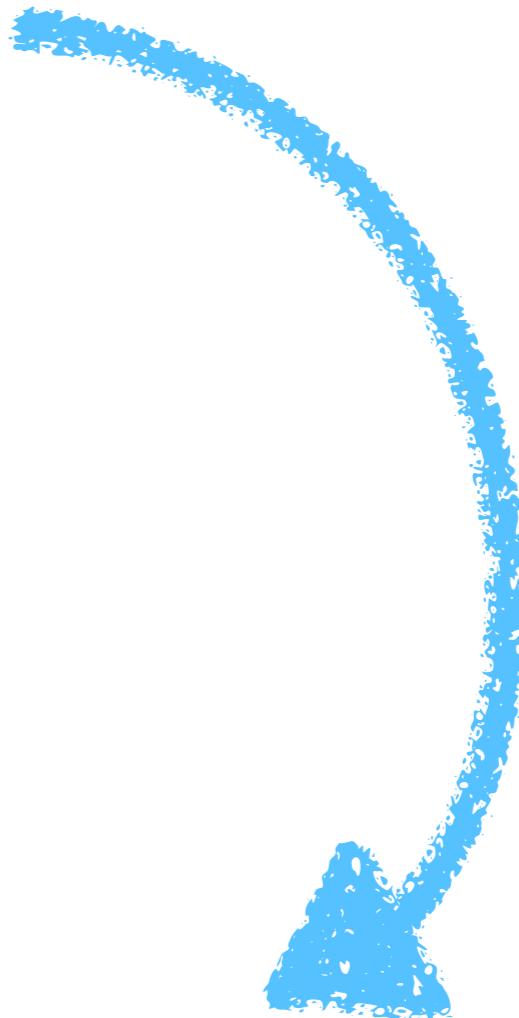
Narodowe Centrum
Badań Jądrowych

ENTROPIA

ENERGIA

CZAS

*II zasada dynamiki Newtona

$$\frac{d\mathbf{v}}{dt} = \mathbf{F} = m \mathbf{a}$$

zmienna prędkości w czasie
określona przez działające siły →

pozwala przewidzieć
zachowanie układu
„w przód” i „w tył” w czasie

II zasada dynamiki Newtona

$$\frac{F}{m} = \frac{dv}{dt}$$

równanie Maxwell-Faraday'a

$$\nabla \times \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t}$$

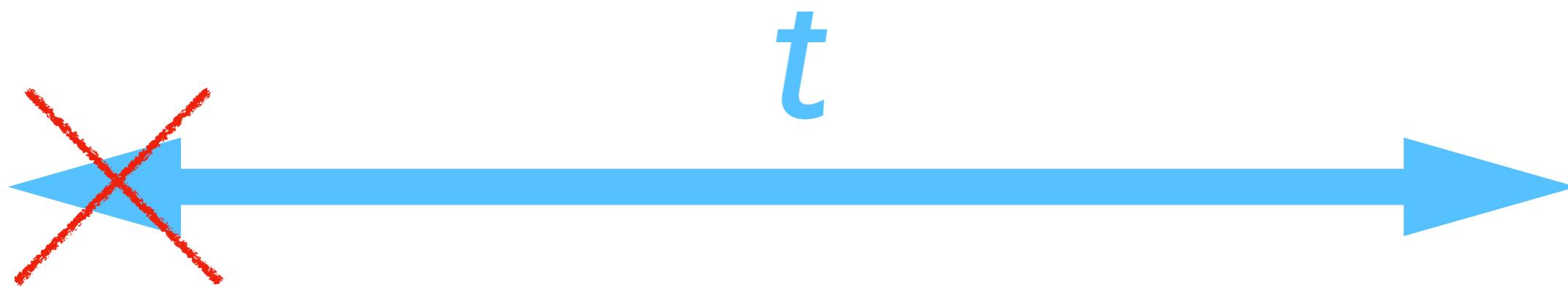
równanie Schroedingera

$$\hat{H}\Psi = i\hbar \frac{\partial\Psi}{\partial t}$$

czas jako
parametr

przesłość i przyszłość są traktowane na równi !

Innymi słowy, *czas* w fizyce...

t

dlaczego nie???

...to jedynie zmienność parametryzująca przebieg zdarzeń

„**ABSOLUTNY, PRAWDZIWY I MATEMATYCZNY**
CZAS SAM Z SIEBIE I ZE SWOJEJ WŁASNEJ
NATURY PŁYNIE RÓWNIEZ I BEZ ZWIĄZKU Z
CZYMKOLOWIEK ZEWNĘTRZNYM.”

I. NEWTON

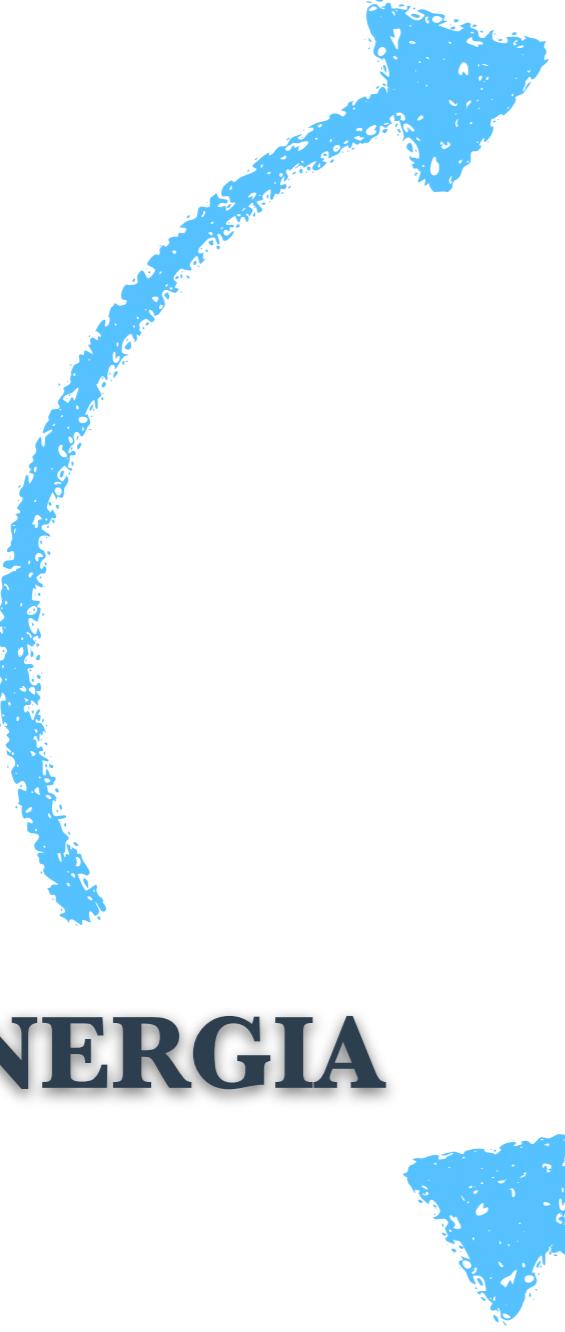

...czy może też coś pomiędzy?

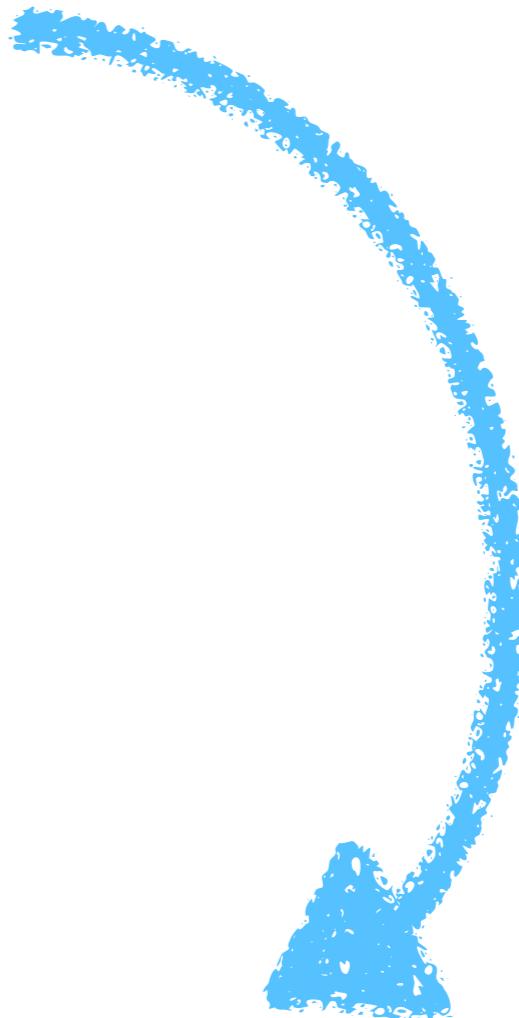
„Ludzie tacy jak my, wierzący w fizykę, wiedzą, że różnica między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością jest tylko *uparcie obecną iluzją*.”

A. Einstein

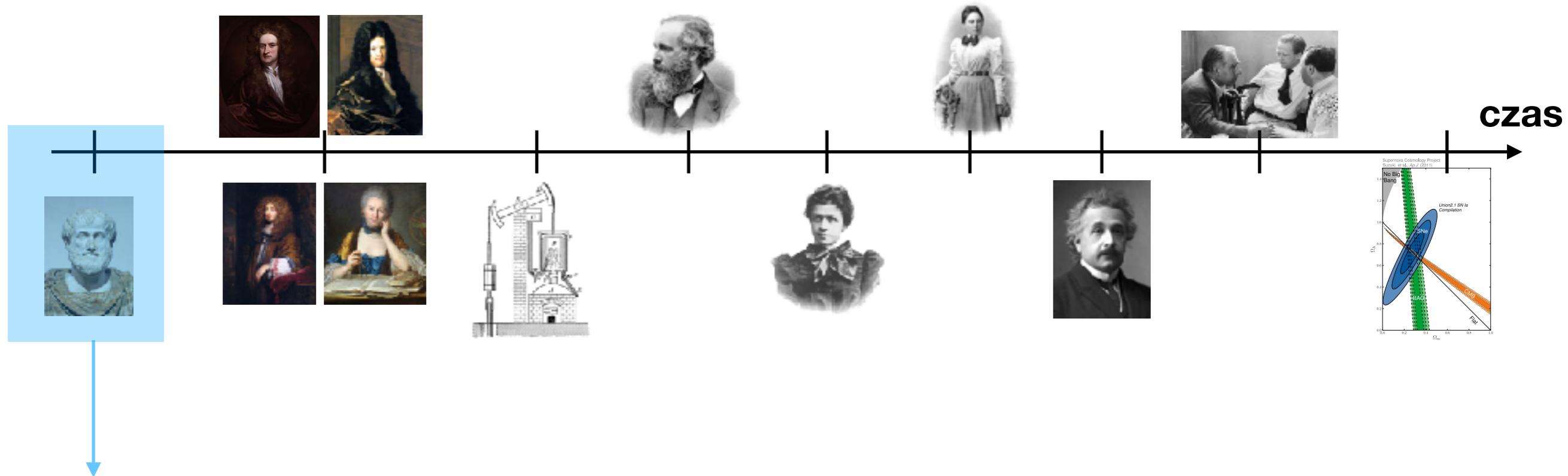
ENERGIA

ENTROPIA

CZAS

ENERGIA

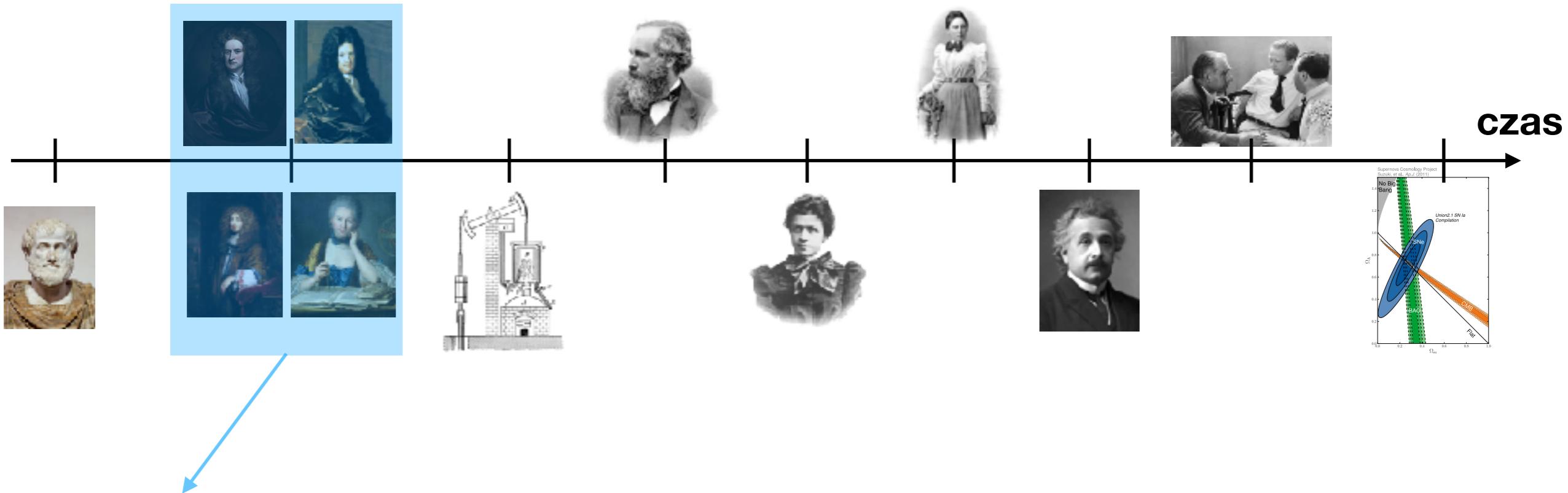

4BC: ἐνέργεια - Arystoteles „Etyka nikomachejska”

pojęcie energii nie jest wyjątkowo oczywiste

filozofia starożytnej miała na myśli coś co „powoduje ruch” - jeżeli szukać dzisiejszego odpowiednika to raczej impet czy pęd

ENERGIA

XVII-XVIIIw: **energia w mechanice**

zachowanie **pędu** w zderzeniach elastycznych (Huygens)

roznóżnienie pojęcia **pędu** i **energii** (debata vis viva - „Newton vs. Leibnitz”)

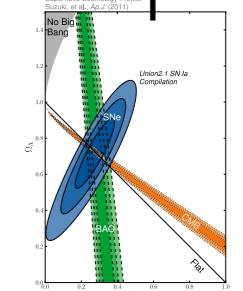
~50 lat zażartej dyskusji

- pęd jest prostszy bo nie ma „pędu potencjalnego”

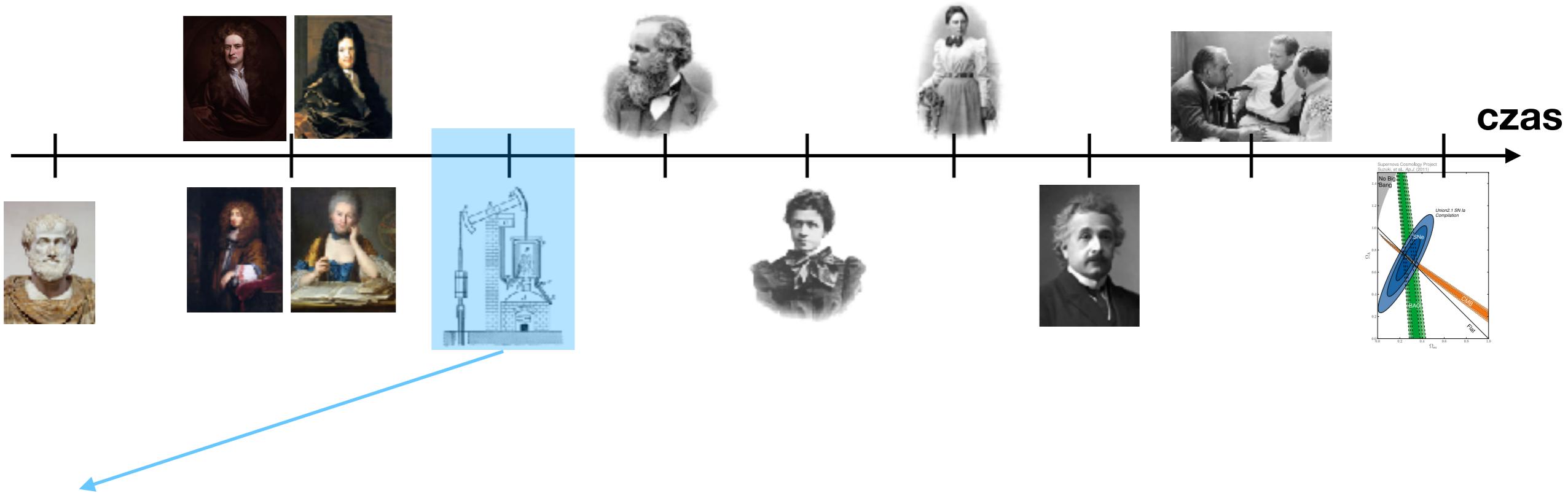
zachowanie **energii** jako odrębna zasada (Marquise Du Châtelet)

(ciekawostka: studując ogień przewidziała istnienie promieniowania podczerwonego)

ENERGIA

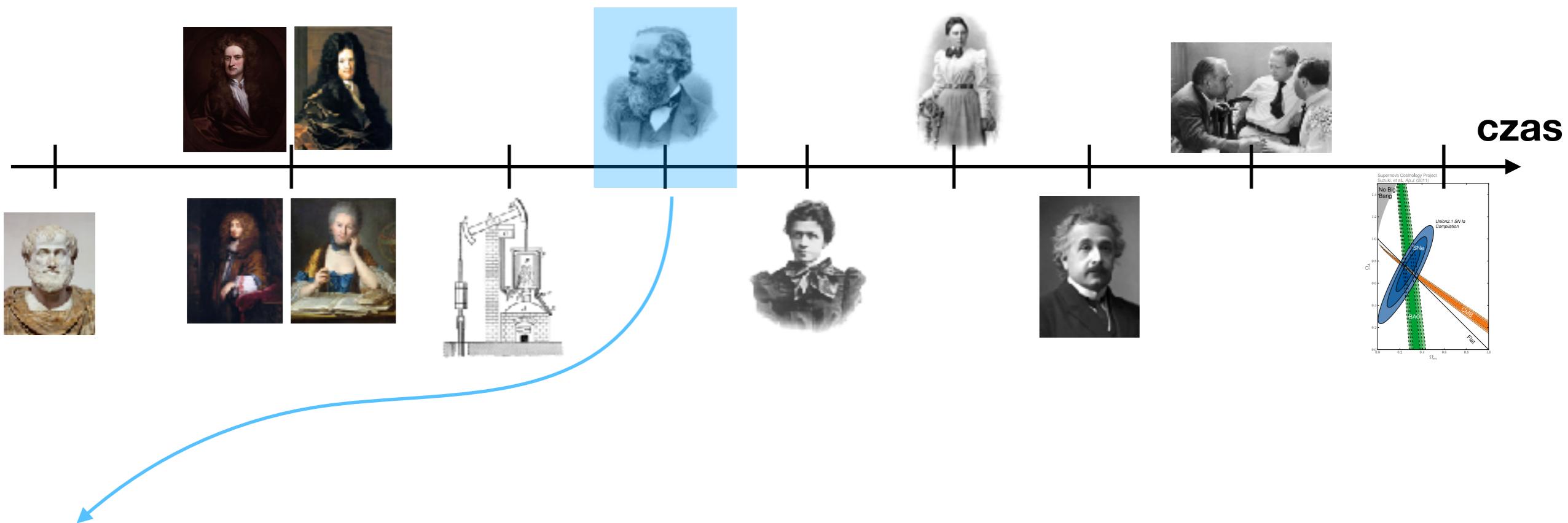

XVIIIw: rozwój termodynamiki i silników parowych

rozkwit pojęcia energii - nagle zrozumienie różnych postaci energii (mechanicznej, cieplnej) i przemian między nimi niezwykle istotne

(np. relacja pomiędzy pracą i energią)

ENERGIA

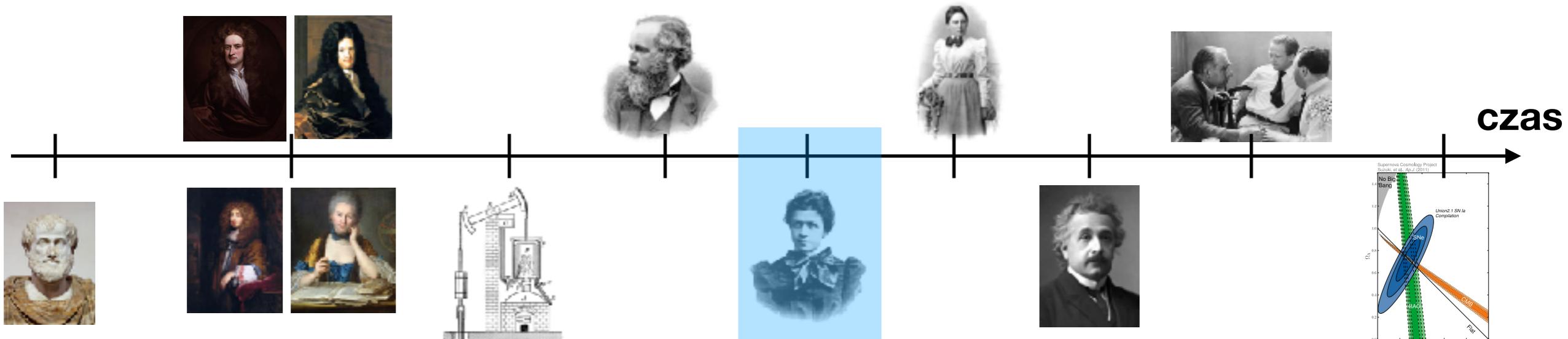

XIXw: elektryczność i magnetyzm = elektrodynamika (Maxwell)

energia potencjalna pól elektrycznych i magnetycznych

niezwykle istotny krok w kierunku współczesnego
rozumienia w ramach teorii względności

ENERGIA

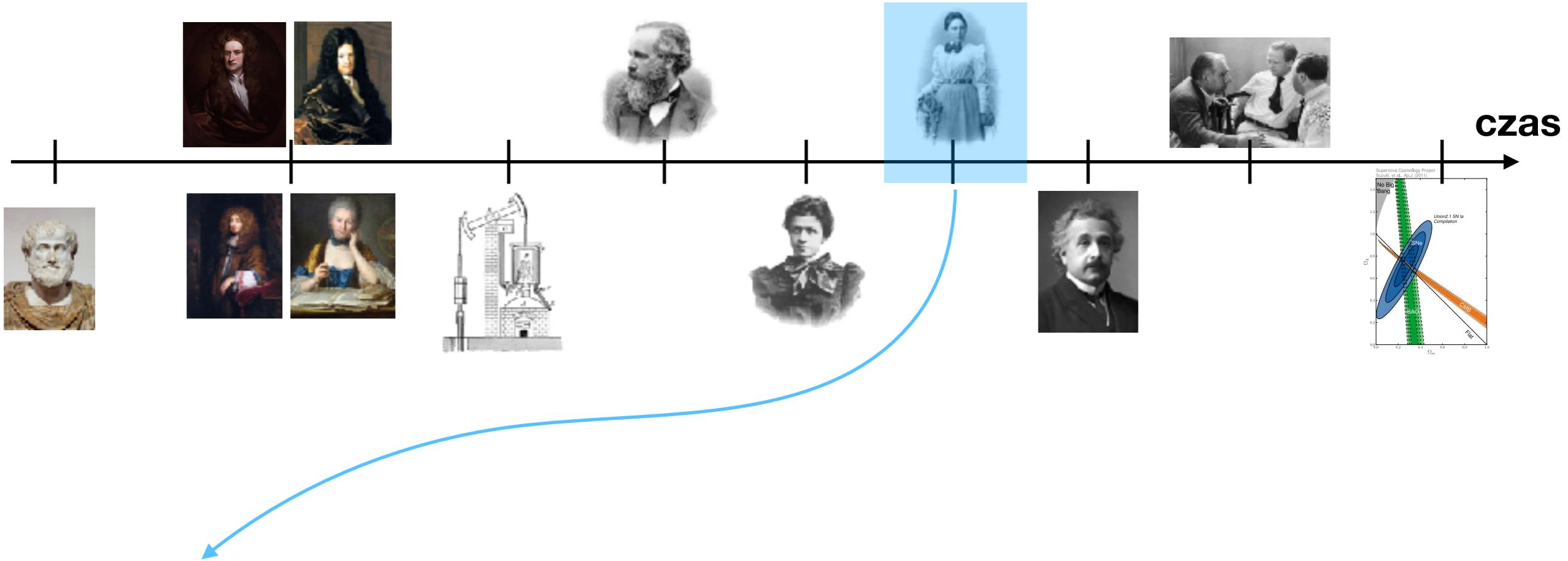

pocz. XXw: Szczególna Teoria Względności (Einstein & Mileva Marić)

powiązanie **czasu** i przestrzeni - **czasoprzestrzeń**

$$E = mc^2$$

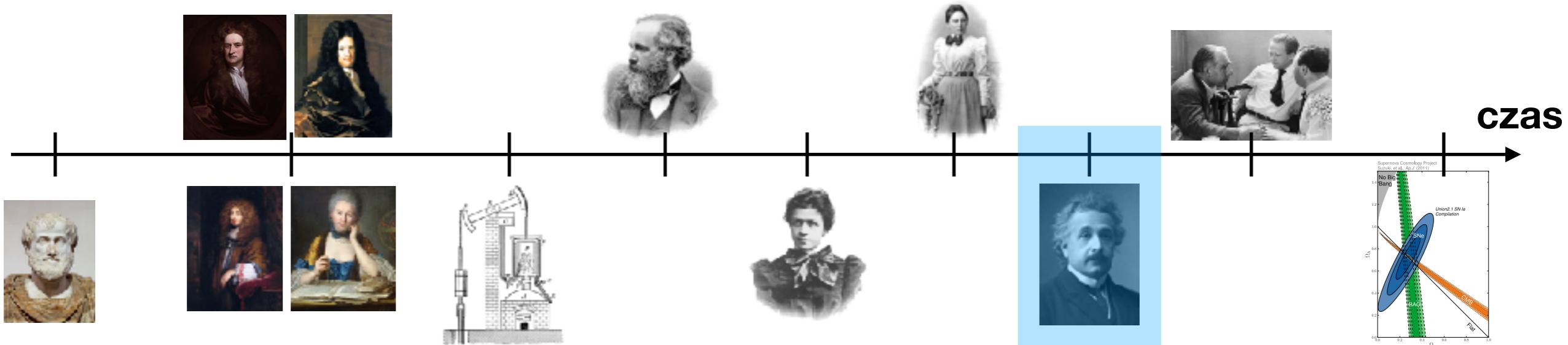
ENERGIA

1918: twierdzenie Noether

fundamentalna przyczyna **zasady zachowania energii**

ENERGIA

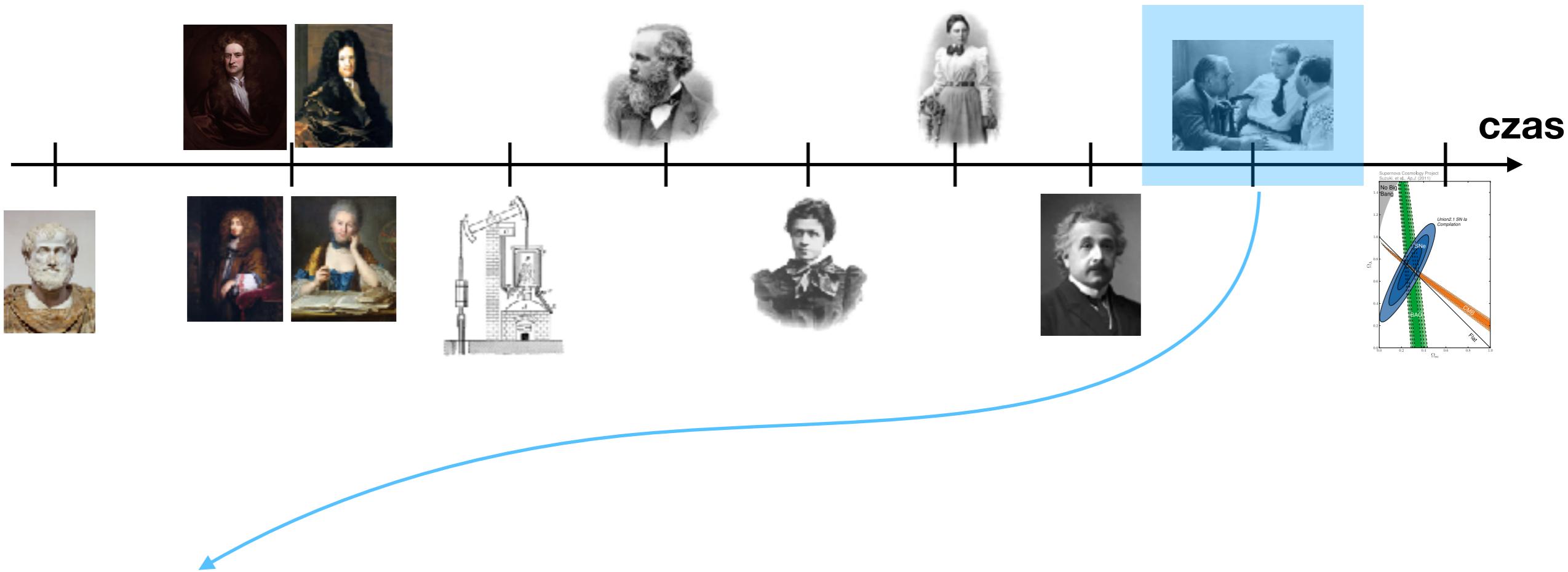

ok. 1915: Ogólna Teoria Względności (a.k.a. teoria grawitacji)

energia zakrzywia czasoprzestrzeń

koncept energii zaczyna być bardziej subtelny

ENERGIA

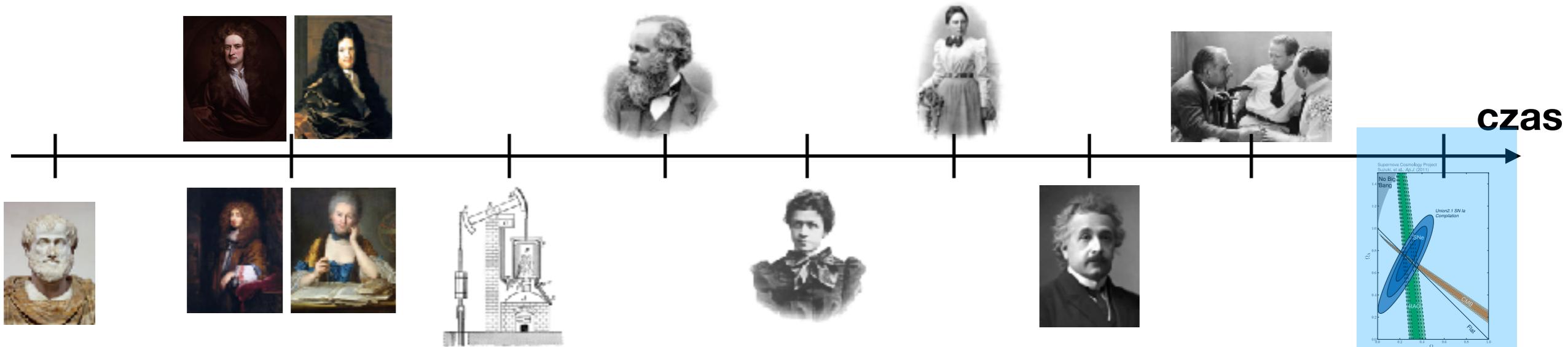

połowa. XXw - narodziny mechaniki kwantowej

- dyskretne poziomy energii (Bohr)
- zasada nieoznaczoności (Heisenberg)

...

ENERGIA

1998: rozszerzanie się Wszechświata **przyspiesza!**

wszystko wskazuje na istnienie „**ciemnej energii**”

ENERGIA

Zasada zachowania

wykonana praca:

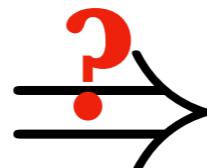
$$W=mgh$$

uzyskana energia:

$$E=2mgh$$

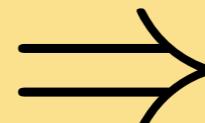
stałość
zmiana praw
fizycznych w czasie

złamanie zasady
zachowania energii!

Twierdzenie Noether

jeżeli prawa fizyki są niezmienne ze względu na jakąś transformację
(tzn. mają pewną *symetrię*)

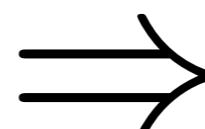

istnieje wielkość fizyczna, która jest zachowana

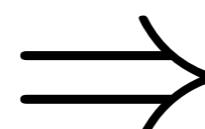
Przykłady:

prawa fizyki są niezmienne w czasie

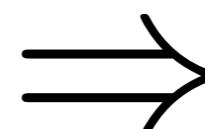
zasada zachowania energii

prawa fizyki są takie same w różnych punktach przestrzeni

zasada zachowania pędu

siła zależy od różnicy potencjałów (a nie od jego bezwzględnej wartości)

zasada zachowania ładunku elektrycznego

...

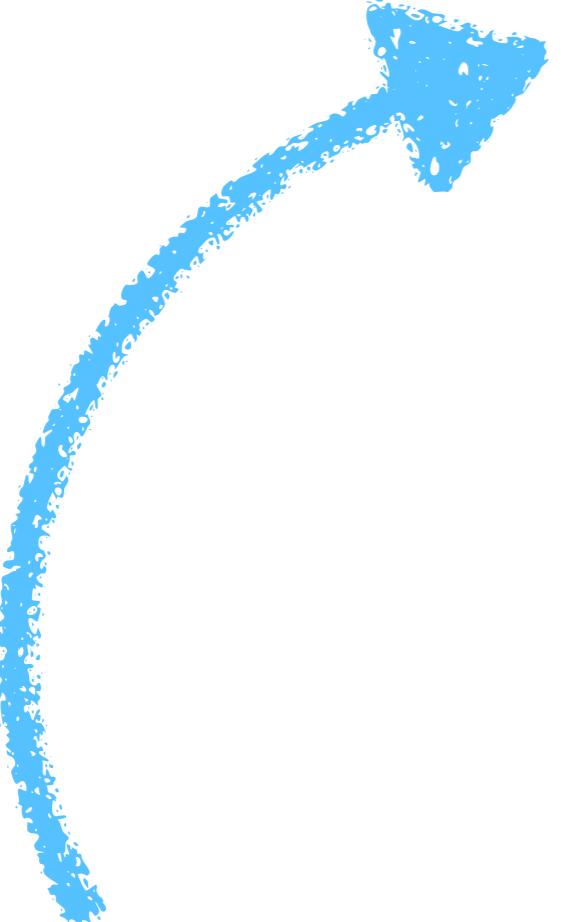
Tw. Noether pokazuje jak ścisłe energia związana jest z czasem... jednak widzimy też, że zasada zachowania energii nie mówi nam wiele o naturze czasu - znów jak poprzednio czas to tylko parametr

zaraz, zaraz... przecież energia „się zużywa”, prawda?
czy to nic nie mówi o kierunku upływu czasu?

rzeczywiście, energia nie ginie...

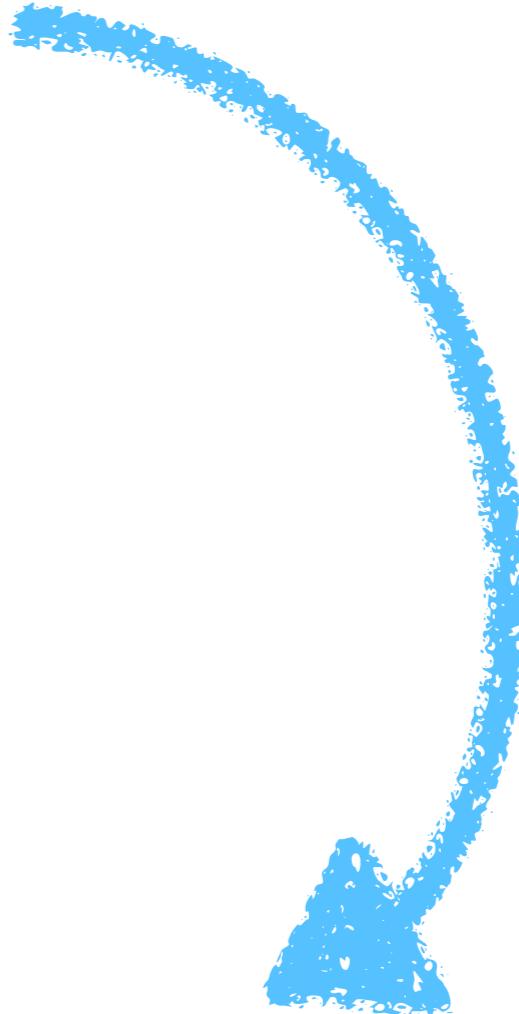
...ale się rozprasza

ENTROPIA

ENERGIA

CZAS

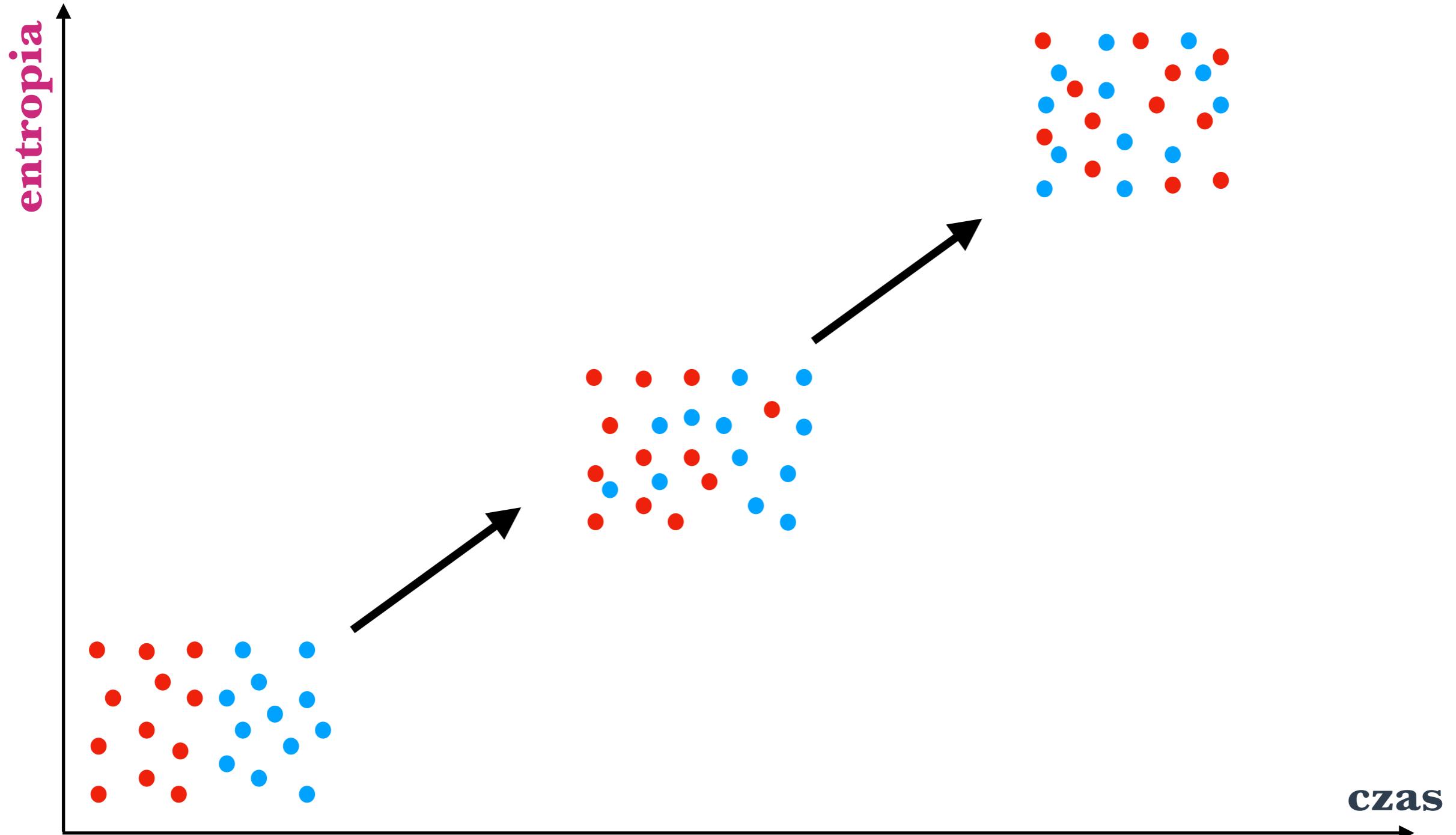
Dygresja: ile wynosi energia Wszechświata?

najprawdopodobniej... zero!

II zasada termodynamiki

$$\Delta S \geq 0$$

Entropia jako miara „nieuporządkowania”

Czym jest Entropia?

$$S = k \cdot \log W$$

(napis na nagrobku L. Boltzmanna)

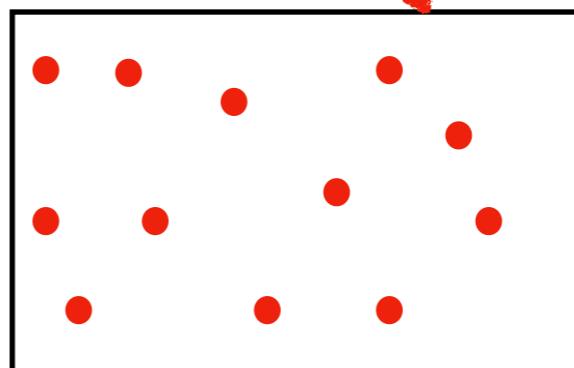
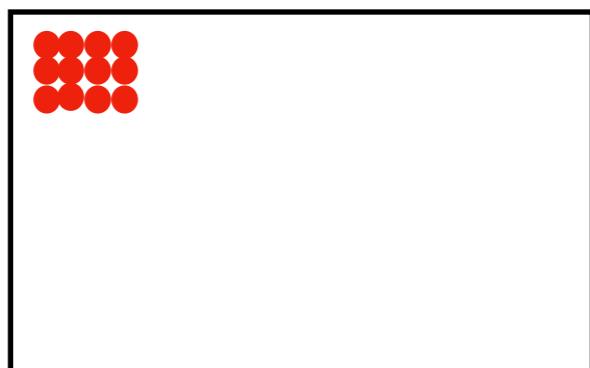
entropia

stała Boltzmanna

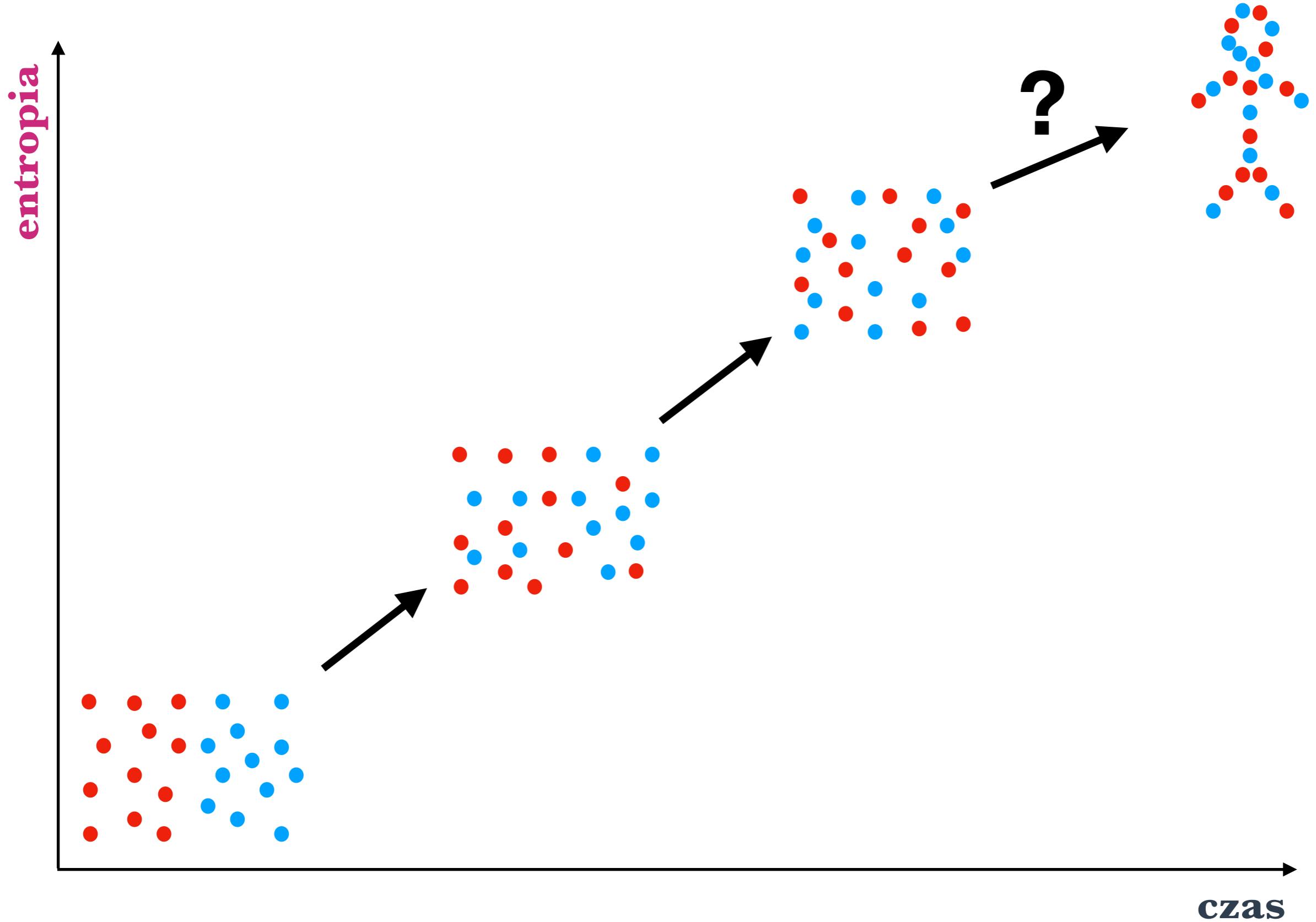
liczba równoważnych konfiguracji (kombinacji)

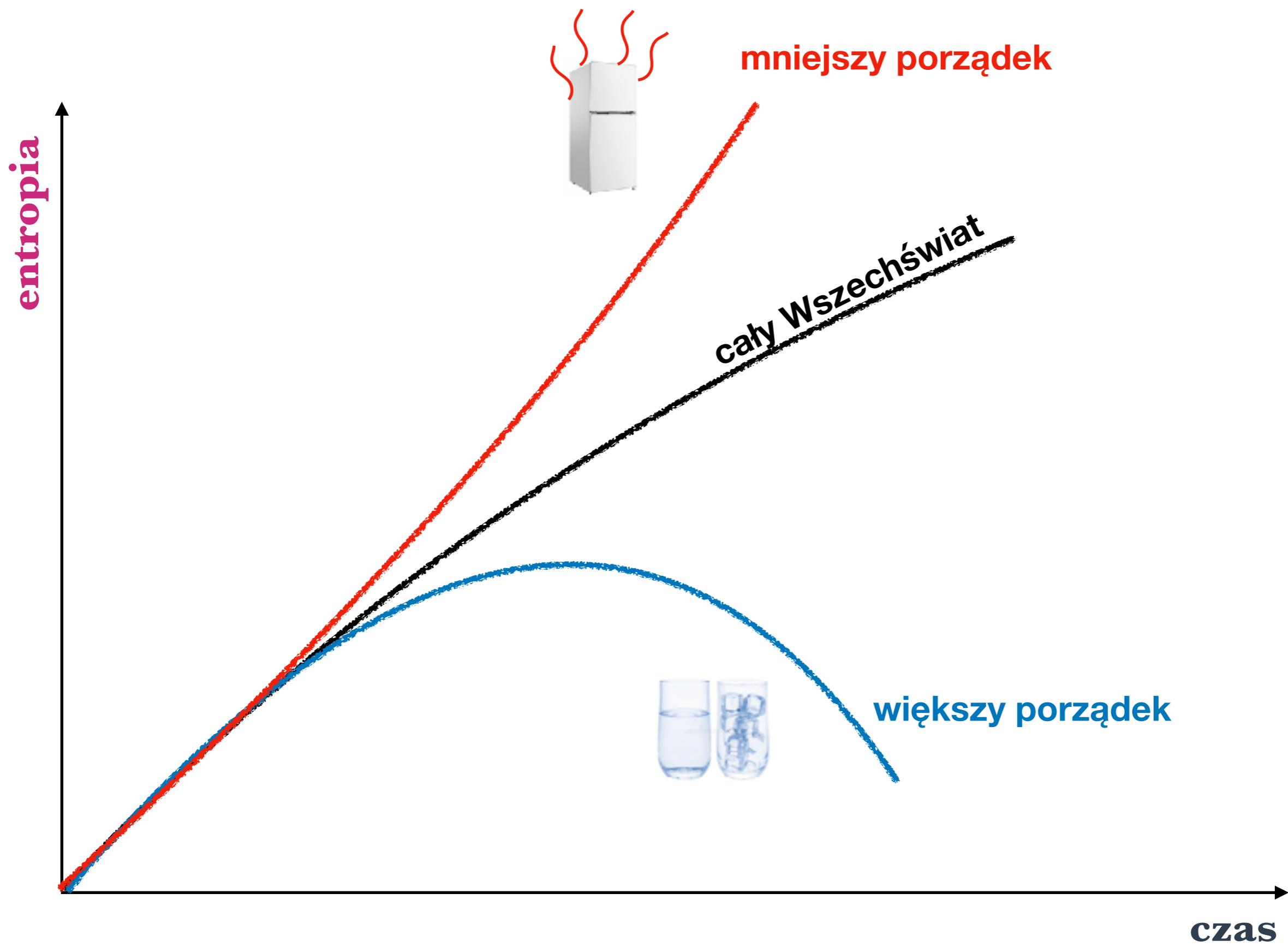
mała

duża

Entropia a Złożoność

Entropia ≠ Złożoność

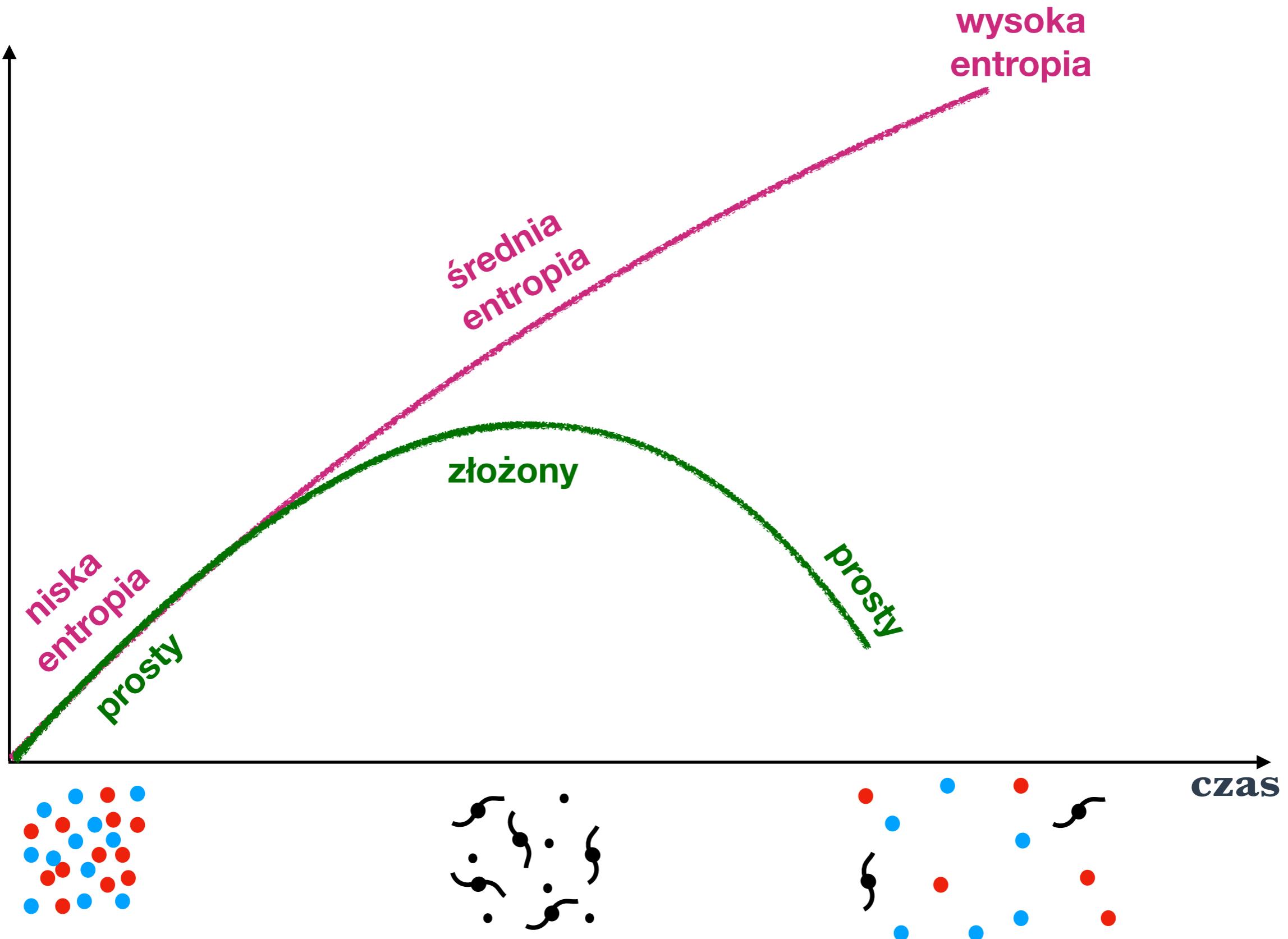

MP
MINUTE
PHYSICS

źródło: MinutePhysics
„The Big Picture” w/ Sean Carroll

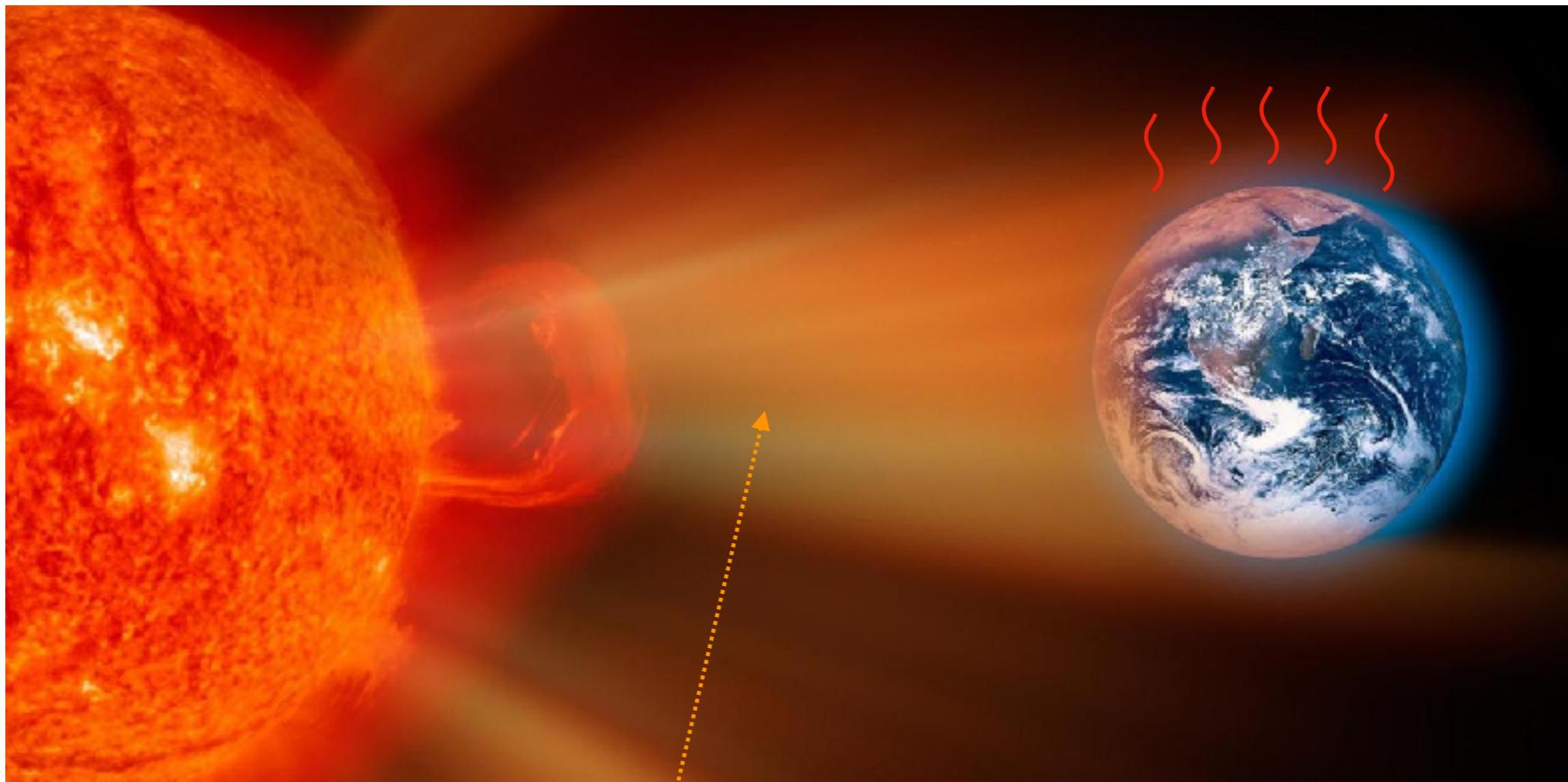
Złożoność jest naturalnym etapem pośrednim ewolucji układu

innego przykładu: nasz Wszechświat

Entropia jako miara użyteczności danej formy energii

$\sim 90\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000\ J/s$

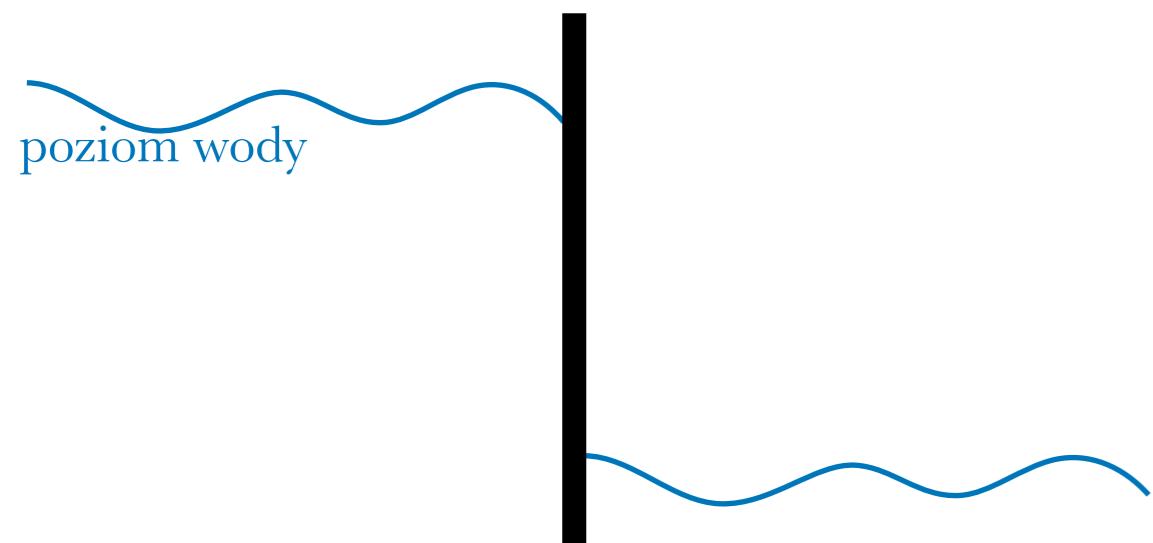

$\sim 90\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000\ J/s$

Słońce daje nam nie tyle energię (Ziemia oddaje tyle samo co dostaje), co użyteczną (niskoentropową) energię

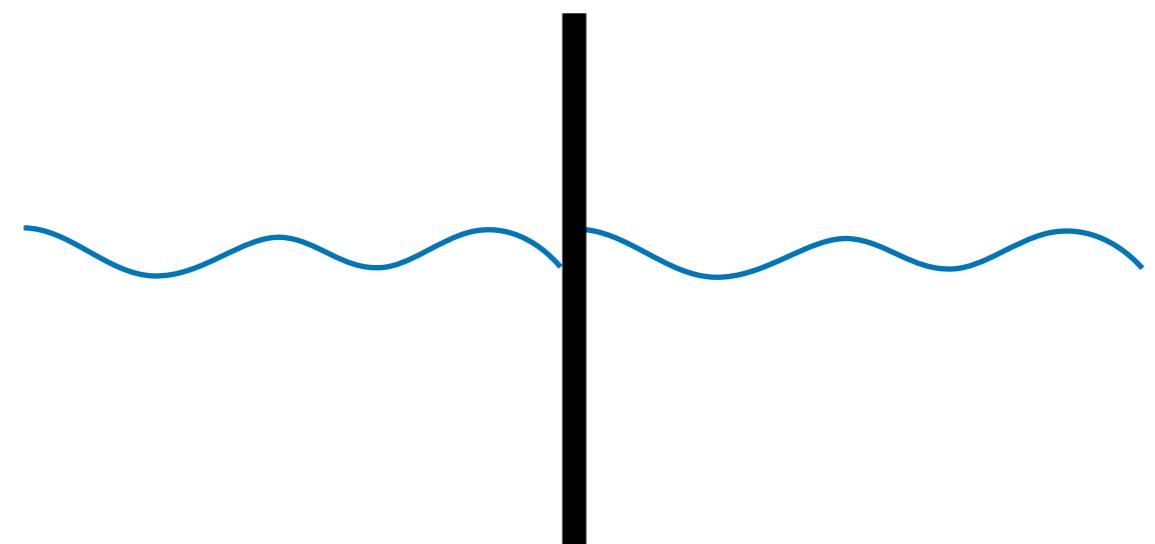
Energia może znajdować się w bardziej lub mniej użytecznej formie

Użyteczna energia (tzw. energia swobodna) to energia w stanie o niskiej entropii:

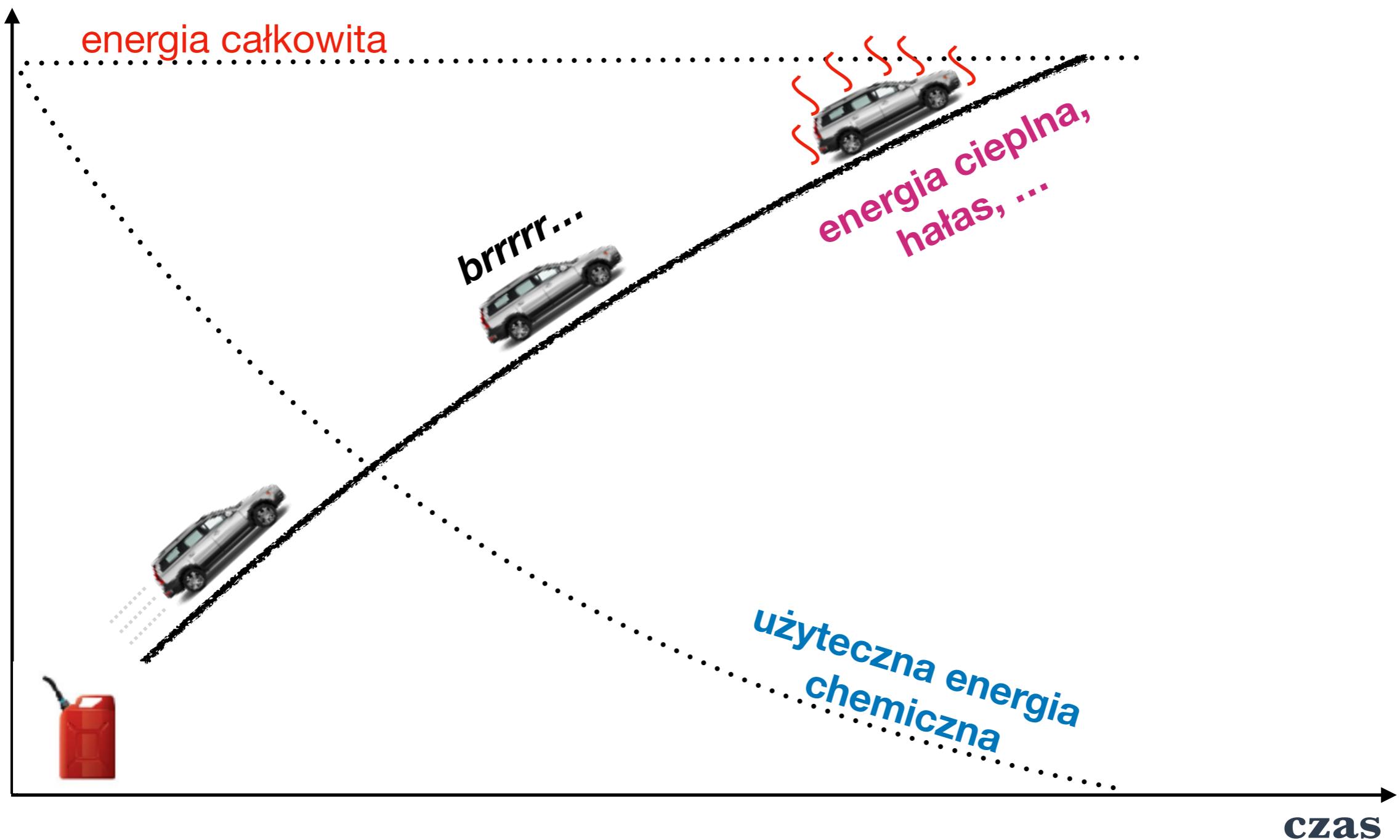
czyli daleka od równowagi,
można ją wykorzystać do
wykonania pracy

Mało użyteczna energia
to energia w stanie
o wysokiej entropii:

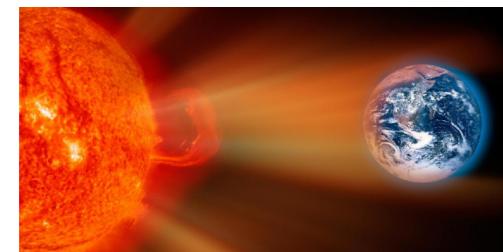

np. w stanie lub bliska stanu
równowagi

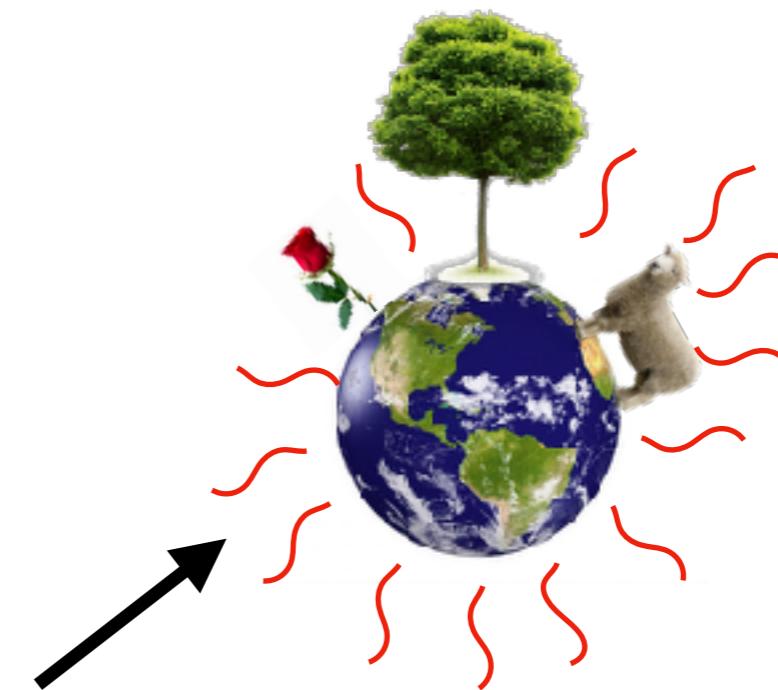
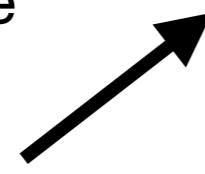
Zużywanie się energii, przykład:

entropia

na każdy **foton** w paśmie widzialnym **Ziemia** uzyskuje ze **Słońca...**

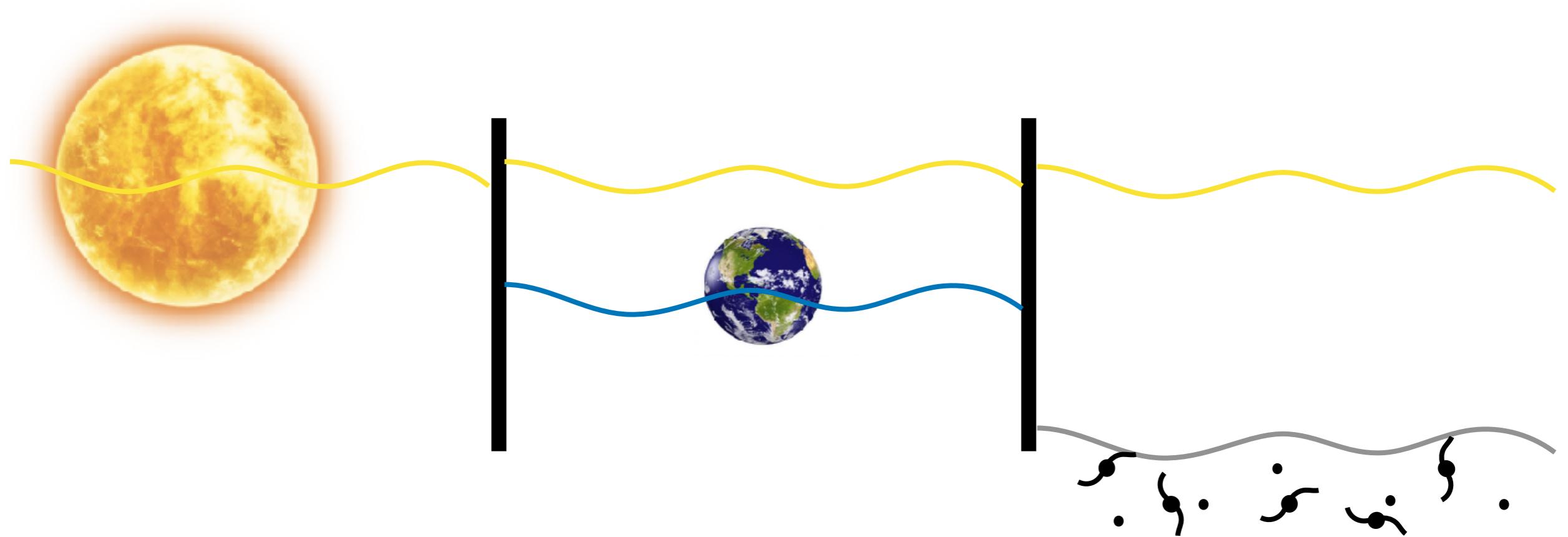

...wy promieniuje ok. 20 fotonów podczerwonych o sumarycznie tej samej energii

czas

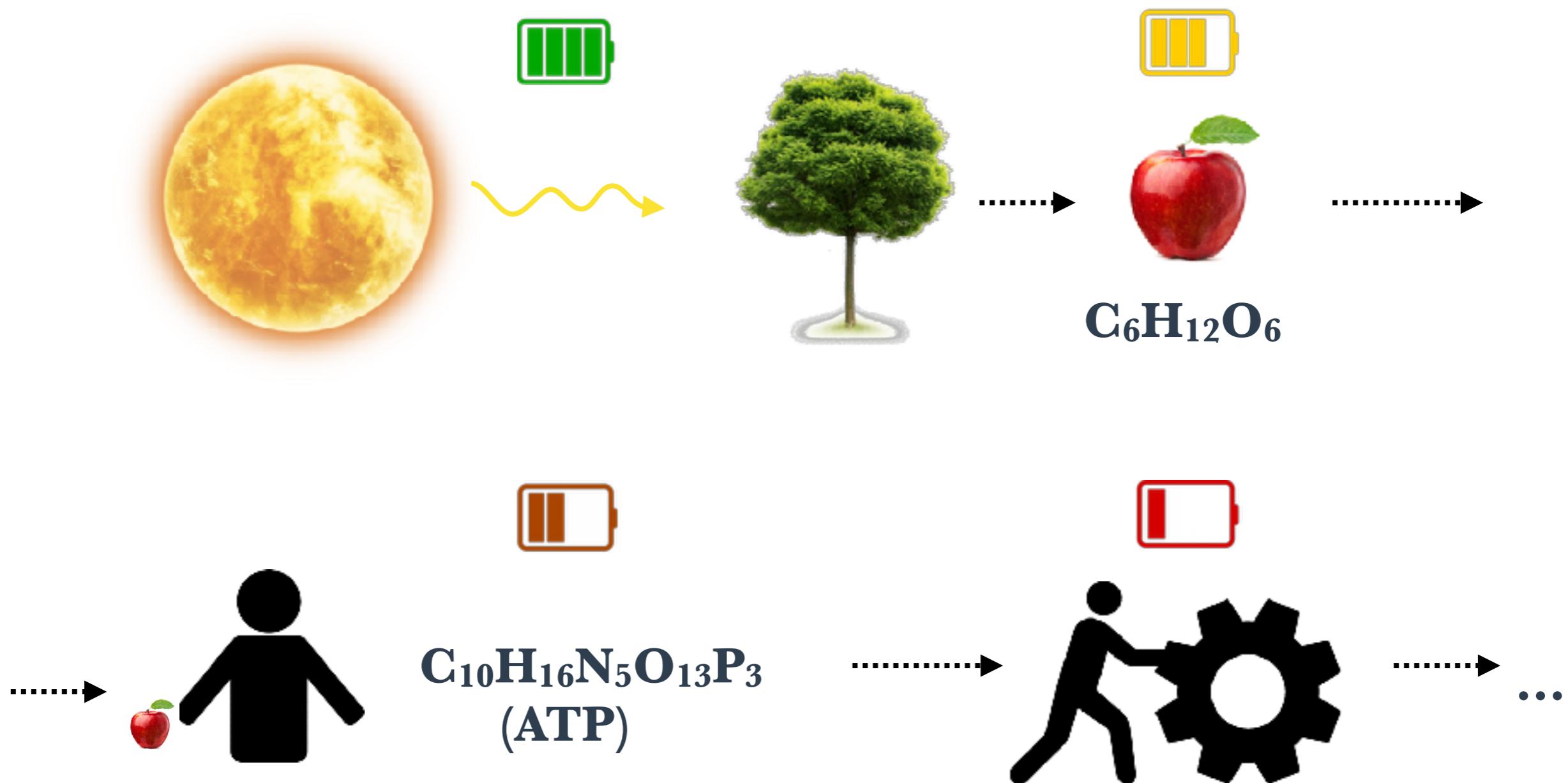
Możemy wykorzystać energię ze **Słońca** tylko dlatego, że
dookoła wszystko jest w stanie o dużo niższej energii

(daleko od równowagi termodynamicznej)

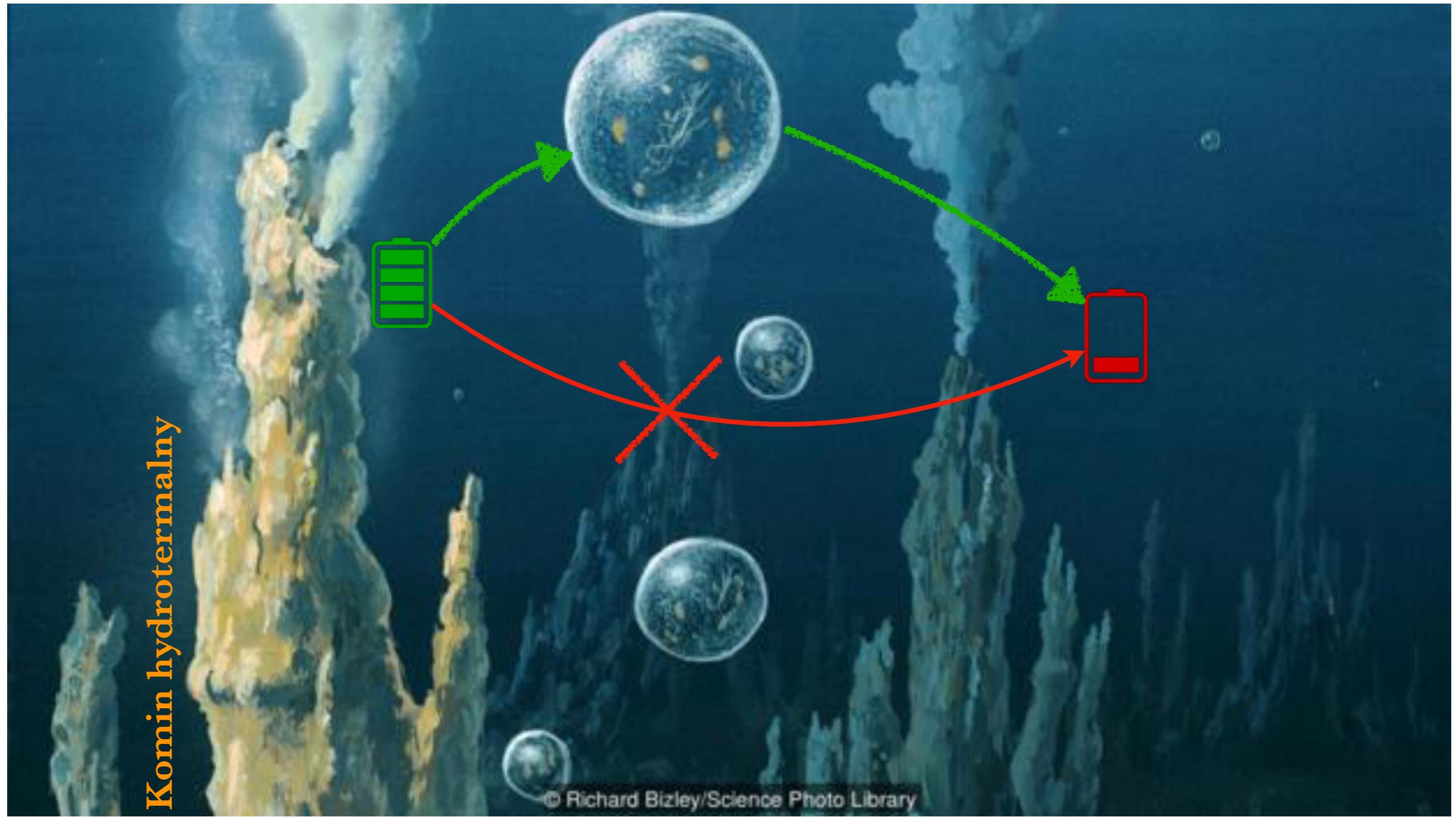

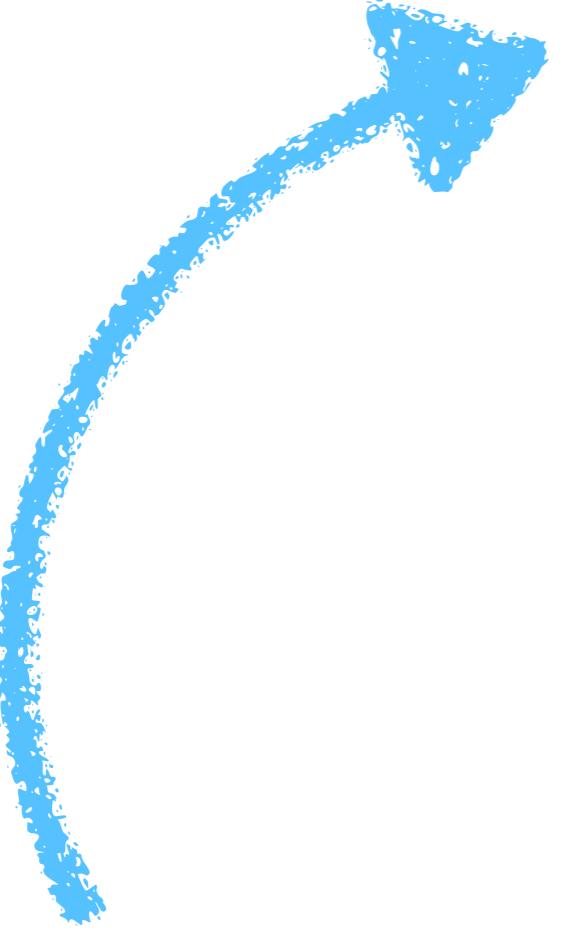
Gdyby tak nie było, **Ziemia szybko ogrzałaby się do tej samej temperatury co otoczenie**

Tymczasem Życie wykorzystuje wzrost entropii do własnych celów...

Może właśnie z tego powodu powstały pierwsze bakterie?

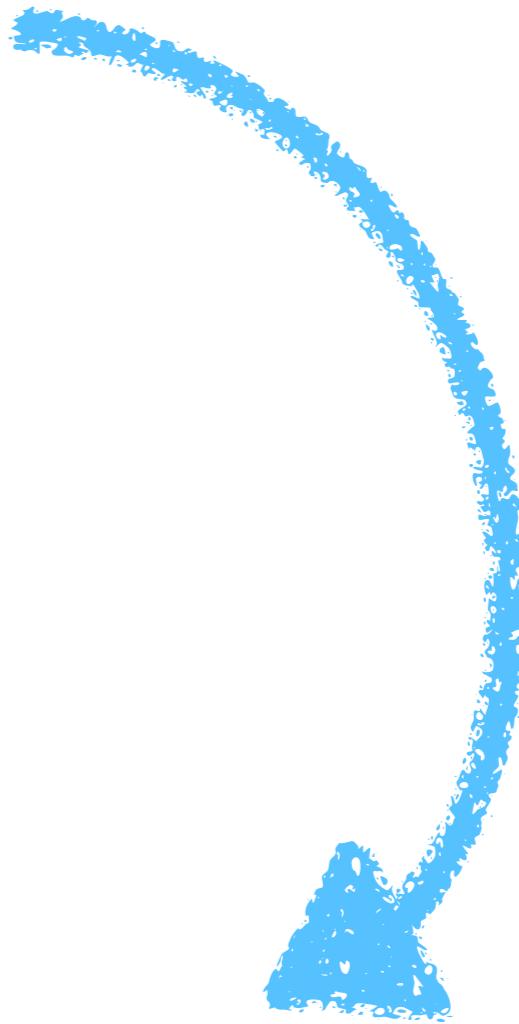

ENTROPIA

ENERGIA

CZAS

Oblicza Czasu:

Makroskopowo wzrost entropii „tworzy” czas - mikroskopowo to ciągle głęboka zagadka

Czas z pewnością nie jest absolutny - np. płynie z różną prędkością w różnych układach

Nasze doświadczenie czasu to z kolei zupełnie inna historia...

„CZYMŻE JEST CZAS? JEŚLI NIKT MNIE O TO NIE PYTA, WIĘM. JEŚLI PYTAJĄCEMU USIŁUJĘ WYTŁUMACZYĆ, NIE WIĘM.”

ŚW. AUGUSTYN